

Олена МАЛАХОВА

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Досліджено макроекономічні показники функціонування банків з огляду на їх значимість у процесі розширеного відтворення та розглянуто основні проблеми банківської діяльності на сучасному етапі розвитку ринкових відносин. Визначено напрями удосконалення функціонування банківської системи в частині посилення її дієвості щодо забезпечення належного економічного зростання в Україні.

Економічна ситуація, що склалася із кредитним забезпеченням реального сектора банківською системою України, а саме підприємств малого та середнього бізнесу, на сьогодні не відповідає потребам активізації підприємницької діяльності і стимулювання розвитку виробництва. Тому, беззаперечно *актуальним* нині залишається питання розвитку банківської системи України, підвищення її ролі та значення у процесі розширеного відтворення. Варто зауважити, що саме банківська система є важливим складовим елементом економіки будь-якої країни, який перебуває у тісному взаємозв'язку із усіма секторами і галузями господарства. Втім, попри очевидну значимість банківського сектора у стимулюванні економічного зростання, банки самостійно не спроможні належно впливати на процес розширеного відтворення. За таких обставин, в Україні повинні бути створені макроекономічні передумови як правового, так і економічного характеру. Йдеться, передусім, про створення відповідного правового поля і механізмів економічного стимулювання: з одного боку – для ефективного функціонування банківської системи та спрямування грошових коштів саме у реальний сектор економіки, а з іншого – створення дієвих важелів впливу на розвиток та активізацію підприємницької діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволив дійти висновку про значні напрацювання в частині дослідження проблем функціонування банківської системи як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Серед наукових праць, присвячених даній проблематиці, можна виокремити фундаментальні дослідження зарубіжних економістів: Дж. Е. Доллана, К. Д. Кемпбелла, Ф. Мішкіна, О. Лаврушина, Л. Красавіної, Г. Панової, В. Усоскіна. Належне місце у розробці питань організації банківської діяльності займають ґрунтовні праці вітчизняних науковців: О. Васюренка, О. Дзюблюка, А. Мороза, М. Савлука, І. Сокиринської, О. Терещенка та інших. Однак варто зауважити, що у їхніх доробках більшою мірою досліджуються окремі аспекти організації кредитних відносин банків із економічними суб'єктами, причому недостатня увага приділяється саме створенню макроекономічних передумов розвитку банківської системи з огляду на її роль у розширеному відтворенні. За таких обставин, виникає *необхідність подальшого поглиблення теоретичних досліджень і практичних розробок* щодо напрацювання макроекономічної стратегії розвитку

банківської системи з метою підвищення її значення у процесах економічного зростання в Україні за умов розвитку ринкових відносин.

Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування ролі та значення банківської системи у забезпеченні економічного зростання та окреслення практичних пропозицій щодо удосконалення її функціонування в Україні.

Основними завданнями, що повинні вирішити поставлену наукову проблему, є: 1) дослідження макроекономічних показників функціонування банків з огляду на їх значимість у процесі розширеного відтворення; 2) формування на основі проведеного аналізу пропозицій щодо макроекономічних напрямків розвитку банківської системи; 3) обґрунтування можливих шляхів удосконалення банківської діяльності в частині посилення її дієвості щодо стимулювання виробництва і забезпечення належного економічного зростання в Україні.

Протягом 2000–2007 років закріпилися тенденції до зростання основних показників кредитної діяльності українських банків, посилення їх позитивного впливу на процеси економічного розвитку, підвищення довіри до банківської системи. Питома вага банківських кредитів у ВВП станом на 1.01.2007 року у порівнянні з попереднім збільшилася на 11,8 %, що є непрямою ознакою активізації кредитних вкладень комерційних банків у напрямку кредитного забезпечення підприємницької діяльності (табл. 1). Зазначимо, що така ж тенденція збереглася і у січні-листопаді 2007 року: частка кредитних вкладень комерційних банків у ВВП за даний період становила 64,1% [розраховано автором за 1].

Таблиця 1

Частка банківських кредитів у ВВП України

млн. грн.

Показники	Станом на:						
	1.01.1.01	1.01.02	1.01.03	1.01.04	1.01.05	1.01.06	1.01.07
Обсяг валового внутрішнього продукту	170070	204190	225810	267344	345113	424741	537667
Кредити, надані комерційними банками в економіку України, усього	19574	28373	42035	67835	88579	143418	245226
Кредити, надані нефінансовому сектору економіки	18263	26603	38153	57403	71589	106078	160503
Кредити, надані домашнім господарствам	1092	1561	3659	9889	16133	35659	82010
Питома вага банківських кредитних вкладень у ВВП, %	11,5	13,9	18,6	25,8	25,6	33,8	45,6
Питома вага кредитів нефінансовому сектору у ВВП, %	10,7	13,0	16,9	21,5	2,1	25,0	29,9
Питома вага кредитів домашнім господарствам у ВВП, %	0,6	0,8	1,6	3,7	4,7	8,4	15,3

Примітка: Розраховано за [2, 114].

Значні зрушення у сторону збільшення спостерігаються у активізації діяльності комерційних банків України щодо кредитування домашніх господарств. Так, протягом 2003–2005 років питома вага кредитних вкладень невинно зростала, а станом на 1.01.2007 року у порівнянні з аналогічним показником минулого року зросла майже удвічі і становила уже 15,3 % ВВП. Станом на 1.11.2007 року аналізована частка уже складала 23,8 % [розраховано автором за 1]. Причиною такого збільшення є орієнтація кредитної політики вітчизняних банків на стимулювання внутрішнього попиту на ринку.

Наведені у табл. 2 дані, свідчать про послаблення кредитування комерційними банками суб'єктів господарської діяльності і орієнтацію кредитної політики на співпрацю із фізичними особами, що, на нашу думку, не варто розглядати однозначно як виключно позитивне явище, адже зниження темпів зростання кредитних вкладень не відповідає стратегічним завданням стимулювання економічного росту.

Таблиця 2

**Динаміка обсягів кредитних вкладень
комерційних банків України**

Показники		Станом на:						
		1.01.01	1.01.02	1.01.03	1.01.04	1.01.05	1.01.06	1.01.07
Кредити, надані банками	Усього, млн. грн.	19574	28373	42035	67835	88579	143418	245226
	Темпи зростання, у % до попереднього періоду	162	145	148	161	131	162	159
Кредити, надані суб'єктам господарювання	Усього, млн. грн.	18594	26955	38721	58849	73785	109895	166683
	Темпи зростання, у % до попереднього періоду	164	145	144	152	125	149	166
Питома вага кредитів, наданих суб'єктам господарювання		94,1	95,0	92,2	86,8	83,3	76,6	68

Примітка: Розраховано за [2, с. 108–110].

Пріоритетами за видами економічної діяльності серед підприємств малого бізнесу в Україні, куди спрямовуються банківські кредити, користується сільське господарство, переробна промисловість, будівництво, торгівля, відповідно на які припадає 4,8 %, 18,1 %, 4,3 % та 26,0 % станом на кінець 2006 року. У січні-листопаді 2007 року найбільше зростання вимог банків спостерігалось за кредитами, наданими на операції з нерухомим майном (у 2,1 раза), і будівництвом (у 1,9 раза)

унаслідок чого їх частки в загальному обсязі вимог за кредитами, наданими суб'єктам господарювання, збільшилася відповідно на 2,6 і 1,6 процентного пункту до 10,6 та 7,9 %. Така динаміка певною мірою пов'язана із зростанням цін на нерухомість [1, 28]. Однак, як свідчать статистичні дані, залишається стійка тенденція до збереження значної частки кредитних вкладень в оптову та роздрібну торгівлю, що суттєво позначається на спрямуванні кредитного забезпечення підприємницької діяльності не так у сферу виробництва, скільки у сферу обміну, де швидший оборот капіталу.

Структура кредитних вкладень суб'єктам малого бізнесу у розрізі строковості розподілена наступним чином: на короткострокові кредити припадає 44,7% банківських кредитів, а частка довготермінових кредитів у загальній сумі банківських кредитів, наданих суб'єктам господарювання у порівнянні з аналогічним показником 2005 року знизилась на 0,3 % і становить 55,3%. Протягом одинадцяти місяців 2007 року збільшення вимог банків за наданими кредитами забезпечувалося переважно зростанням заборгованості за довгостроковими кредитами, обсяги якої за січень-листопад зросли на 74,0 % (на 117,7 млрд. грн.) до 276,7 млрд. грн. Проте зростання обсягів кредитування на тривалий термін більшою мірою було спрямовано на забезпечення особистих потреб населення, ніж на інвестиційні потреби підприємницьких структур. Темпи зростання заборгованості за довгостроковими кредитами, наданими фізичним особам (з початку року – 189,3 %, у листопаді – 106,3%), перевищували темпи зростання заборгованості за довгостроковими кредитами, наданими суб'єктам господарювання (відповідно 163,0 і 105,2 %) [1, 27].

Питома вага короткотермінових банківських кредитів, наданих суб'єктам господарювання у 2002 році, становила 74%, у 2006 році відповідний показник становив 45 %. Вимоги банків за короткостроковими кредитами за січень-листопад минулого року зросли на 47,2 % (на 40,7 млрд. грн.) до 129 млрд. грн. в основному за рахунок зростання заборгованості за кредитами, наданими суб'єктам господарювання, – на 44,8%, або на 33,4 млрд. грн. Хоча у діяльності вітчизняних банків відбуваються позитивні зміни у сторону збільшення кредитів на більш тривалий термін, однак необхідно нагадати, що довготерміновими вважаються кредити, надані понад один рік. На наш погляд, така класифікація банківських кредитів в розрізі строковості потребує перегляду з огляду на значимість банківського кредиту у процесах формування фінансових ресурсів підприємств, забезпечення неперервності суспільного відтворення, а відтак економічного зростання.

Кредити короткотермінового характеру комерційні банки, як правило, надають у національній валюті: протягом 2005–2006 років цей показник коливався в межах 30 %. Довготермінові кредити комерційні банки воліють надавати у валюті з метою зниження ризиковості кредитної діяльності від різких коливань валютного курсу. Частка довготермінових кредитів, що надаються суб'єктам господарювання у валюті у 2006 році склала 28 %, позаяк аналогічний показник за 2004 рік становив лише 12%.

Водночас, необхідно відзначити, що на рівні кредитного забезпечення банками суб'єктів малого та середнього бізнесу позначаються деякі чинники, які впливають

на кредитний ринок у цілому. Насамперед йдеться про низьку рентабельність суб'єктів господарювання реального сектору (за даними Держкомітету України зі статистики, у 2006 році рентабельність операційної діяльності підприємств економіки становила: промислових – 5,8 %, сільськогосподарських – 2,8 %, будівництва – 3,1 % [3]), а також високі ризики кредитування цього сектора економіки. Крім того, розвиток кредитування гальмується через відсутність реальних інструментів захисту інтересів банку. Бракує, цивілізованого механізму впливу на позичальників, зокрема стосовно малого та середнього бізнесу, необхідно створити загальні передумови для зниження банківських ризиків. Зростанню комерційної зацікавленості банків у розширенні можливостей кредитного забезпечення суб'єктів малого та середнього бізнесу сприятиме також скорочення витрат банків, пов'язаних із опрацюванням кредитних заявок, інвестиційних проектів клієнтів тощо.

Серед інших чинників, які стримують розвиток банківського кредитування малого підприємництва, – низький рівень капіталізації банків, переважання у пасивах “коротких” депозитних вкладень, невідпрацьованість технології кредитування суб'єктів малого та середнього бізнесу й те, що, надаючи позичку без застави, банки повинні формувати резерви під кредитні операції за рахунок власного прибутку.

Загалом діяльність банківської системи України спрямовується на поліпшення обслуговування економіки, передусім – депозитно-кредитного та розрахункового. Базою успішного реформування є зміцнення стійкості банків та розвиток конкуренції у фінансовому секторі. Саме системна стійкість банків забезпечує зростання довіри до них, а відтак приплив інвестицій у банківський сектор та розширення ресурсної бази банків. Посилення конкуренції у банківській сфері створює передумови для зниження вартості послуг, підвищення їх якості та зростання попиту реального сектора економіки.

Таким чином, макроекономічний аспект аналізу ефективності кредитної діяльності комерційних банків свідчить про те, що банківська система України усе ще перебуває на стадії розвитку. Ринкові перетворення в країні обумовлюють необхідність переорієнтації кредитної політики вітчизняних банків на кредитне забезпечення підприємницької діяльності, спрямування кредитних коштів саме у сферу виробництва. З цією метою за необхідне видається окреслення можливих шляхів удосконалення діяльності комерційних банків щодо кредитного забезпечення суб'єктів підприємництва.

Найбільш вагомими макроекономічними чинниками, котрі перешкоджають діяльності комерційних банків, знижують ефективність їх функціонування у механізмі кредитного забезпечення підприємницької діяльності, нині залишається економічна нестабільність в країні, недосконалість податкового законодавства і нормативно-правового регулювання банківської діяльності, а також високий ступінь ризику кредитного забезпечення реального сектора економіки.

Відтак основні напрями щодо вирішення цих проблем можна було б, на наш погляд, умовно поділити на дві групи: загальноекономічний та суто банківського спрямування.

Загальноекономічний напрям передбачає потребу у наступних заходах:

– структурна перебудова економіки із тим, щоб поліпшити фінансовий стан підприємств і підвищити їхню кредитоспроможність;

– скорочення рівня державних витрат, які поглинають значні обсяги як емітованих коштів, так і кредитних ресурсів, не створюючи при цьому нову вартість;

– реформування податкової системи і зниження частки готівки в обігу, яка, обслуговуючи тіньовий оборот поза банківською системою, суттєво знижує потенціал мультиплікаційного ефекту.

Що ж стосується власне банківського напрямку, то його основна мета, на наш погляд, має полягати у вдосконаленні відповідних елементів організації кредитних відносин, а саме:

– на рівні взаємовідносин “банк-клієнт”, з точки зору підвищення ефективності кредитних операцій і поліпшення схеми надання позик;

– на рівні НБУ, з точки зору удосконалення діючого механізму рефінансування;

– на рівні самого комерційного банку, з точки зору вдосконалення відповідних аспектів фінансового менеджменту, що охоплюють продукування кредитних послуг і підтримання стабільності банківської системи шляхом мінімізації ризиків та оптимального управління портфелем кредитних вкладень загалом.

Необхідно відзначити, що у період ринкових перетворень в економіці України у розрізі банківського напрямку виокремлюються наступні можливі шляхи удосконалення кредитних взаємовідносин, а саме:

1) застосування відповідних заходів щодо стимулювання довгострокового кредитування банками суб’єктів підприємницької діяльності;

2) оптимізація процентної політики банку щодо встановлення диференційованих підходів до кредитування підприємств малого та середнього бізнесу;

3) удосконалення механізму зменшення або унеможливлення кредитних ризиків шляхом створення єдиної нормативної бази для визначення фінансового стану підприємств і системи рейтингів надійності позичальників, поліпшення умов забезпечення кредиту;

4) створення належної інфраструктури кредитного ринку та розробка відповідних правових документів щодо захисту прав кредиторів;

5) удосконалення юридичної основи реструктуризації заборгованості та відповідних економічних механізмів видозміни заборгованості;

У розвинутих країнах ефективність кредитного ринку оцінюється, в першу чергу, виходячи з того, наскільки успішно він забезпечує інноваційну функцію в розвитку економіки. Сьогодні вартість основних засобів в Україні перевищує обсяги її ВВП майже у три рази (в 2006 році – 1568890 млн. грн.) [3], а відтак незначна частина підприємств реального сектора економіки здійснюють вкладення у свої основні кошти, насамперед за рахунок кредитів. Така ситуація пов’язана із тим, що банки при реалізації кредитної політики орієнтувалися на видачу короткотермінових кредитів.

У той же час однією з проблем реформування економіки та становлення банківської системи в цілому, є досить висока ризиковість кредитних операцій. Основна причина банківських банкрутств – неповернення раніше виданих кредитів. За наявними даними більше половини сум неповністю або невчасно повертаються позичальниками. Тому, застосовувані в даний час і рекомендовані заходи щодо запобігання кредитних ризиків зводяться до того, щоб не допустити неповернення позички. Через це доцільно контролювати якість роботи конкретного кредиту ще

на стадії його використання, постійно перевіряти забезпечення позички чи гарантії її повернення третьою особою. Зазначимо, що першопричинами такої ситуації є: невирішеність питання захисту інтересів кредитора від кредитних ризиків, незадовільний фінансово-господарський стан суб'єктів підприємництва, недостатня кадрова підготовка працівників банківської системи тощо.

Погіршення в останні роки фінансового стану окремих банків, невиконання ними економічних нормативів, банкрутство деяких із них, – усе це, передовсім, спричинено збитками у кредитній діяльності. Виникли вони внаслідок несплати процентів за користування кредитами та неповернення самих кредитів, головною причиною чого є недосконала система оцінки кредитних проектів і відсутність ефективної системи внутрішнього контролю за існуючими ризиками, що притаманні кредитним операціям. Тому, з метою удосконалення кредитних взаємин комерційних банків із суб'єктами підприємницької діяльності в Україні, становлення якісно нових партнерських відносин, вважаємо за необхідне вжити такі заходи:

По-перше, сучасна стратегія банків потребує суттєвого коригування з метою спрямування кредитних ресурсів на потреби реального сектора економіки (і, насамперед, на задоволення інвестиційних потреб підприємницьких структур). Задля цього необхідно переглянути зміст кредитної політики комерційних банків та вжити відповідних заходів НБУ в плані розширення обсягів рефінансування. Фактично, йдеться про необхідність сприяння на державному рівні визначенню у якості стратегічних пріоритетів кредитної політики комерційних банків саме завдань щодо кредитування підприємницьких структур.

По-друге, стратегія комерційних банків щодо кредитного забезпечення підприємницької діяльності має бути орієнтована, передусім, на задоволення виробничих потреб підприємств малого та середнього бізнесу, а також повинна бути спрямована на аналіз інноваційних можливостей потенційних позичальників, якісний інноваційний менеджмент проектів, що пропонуються до фінансування (особливо, у сфері високих технологій).

По-третє, необхідний систематичний аналіз (в режимі моніторингу) макроекономічної інформації з метою покращання галузевої структури кредитного портфеля, пошуку перспективних клієнтів у різних галузях та секторах економіки.

Вищевказані заходи обумовлюють необхідність вирішення низки питань, пов'язаних із удосконаленням роботи комерційних банків у механізмі кредитного забезпечення підприємницької діяльності, а саме: концентрацією серйозних зусиль в частині методологічної та аналітичної роботи, щодо експертного аналізу кредитоспроможності позичальників; глибокого і систематичного маркетингового аналізу ринку кредитних ресурсів у розрізі галузей, субгалузей та економіко-географічних регіонів (з точки зору виявлення їх об'єктивних потреб і можливостей).

Варто зазначити, що значна частина коштів, котрими на сьогодні оперує банківський сектор, носить короткостроковий характер. В основному, це залишки коштів на поточних рахунках у структурі коштів, залучених від підприємств та організацій. Такі залишки є коштами до запитання, а відтак банки просто зобов'язані утримувати значну частину своїх активів у високоліквідній формі. Вказані обставини змушують комерційні банки у реалізації своєї кредитної політики орієнтуватися на

ринку короткострокових кредитів, що не задовольняє виробничі потреби підприємств реального сектора економіки.

Однак, довгострокове кредитування значно повніше, ніж безповоротне зовнішнє фінансування, відповідає умовам переходу до ринку. При цьому способі фінансування виробничої діяльності суб'єктів підприємницької діяльності у повній мірі присутній стимулюючий вплив деяких економічних важелів, серед яких: поверненість коштів (необхідність повернення запозичених коштів є дієвим засобом контролю та впливу на підприємство щодо його зусиль по своєчасному впровадженню та ефективній експлуатації проекту); платність, що визначає можливості реалізації лише тих господарських проектів, котрі здатні принести відчутний економічний ефект.

Як зазначалося, українські підприємства здійснюють сьогодні капітальний розвиток переважно за рахунок самофінансування, що вилучає значні фінансові ресурси з поточного обороту за наявності вільного позикового капіталу на кредитному ринку. Для прискорення розвитку малого та середнього бізнесу необхідно залучати додаткові фінансові ресурси, причому, зауважимо, що малі підприємства не мають можливості застосовувати ті самі фінансові інструменти, що й великі компанії – ринок цінних паперів обмежений для підприємств із малим потенціалом. Це пов'язано, насамперед із тим, що акціонерне товариство, як організаційно-правова форма, не є типовою для малих підприємств.

За цих обставин, для суб'єктів підприємницької діяльності, особливо для малого і середнього бізнесу, довгострокові кредитні вкладення банків є досить важливим джерелом формування фінансових ресурсів, позаяк саме вони забезпечують розвиток підприємства у перспективі. Довгострокові банківські кредити на відміну від інших фінансових джерел мають ряд переваг. Так, у способах фінансування виробничої діяльності за рахунок власних і запозичених фінансових ресурсів існують суттєві відмінності. Основна різниця полягає у тому, що відсоткові платежі є складовою валових витрат, і на цю суму, відповідно, зменшується база оподаткування підприємства. Натомість дивіденди сплачуються з чистого прибутку. Такий ефект іноді називають ефектом податкової економії. Таким чином, фінансування за рахунок запозичених коштів є більш вигідним для підприємства порівняно із фінансуванням за рахунок власних коштів. Одночасно фінансування за рахунок запозичених коштів є більш ризиковим для підприємства, оскільки відсотки за кредит і основну суму заборгованості потрібно повертати за будь-яких умов, незалежно від успішності діяльності підприємства.

З цього приводу, на наш погляд, можна визначити декілька напрямків щодо стимулювання довгострокового кредитування комерційними банками реального сектора економіки.

По-перше, для формування довгострокових ресурсів в банківській системі необхідний активний розвиток страхових компаній та недержавних пенсійних фондів. Їх економічна діяльність пов'язана із створенням довгострокових резервів, значна частина яких розміщується в банківському секторі.

Прослідковується така логіка: щоб підвищити кредитну активність комерційних банків, існуючі податки повинні стимулювати довгострокове страхування майна, життя та здоров'я, а також пенсійні нагромадження. Повинна бути більш гнучка

політика в питаннях врахування таких витрат при формуванні податкової бази підприємств і при сплаті податку на добавлену вартість громадян.

По-друге, ставка податку на прибуток для комерційних банків, котрий отримується від довгострокового кредитування могла би бути меншою, аніж за поточними операціями. Вказане дозволило б економічним шляхом, через підвищення процентних ставок стимулювати строкові депозити. Але ефект був би ще більшим, якщо б для клієнтів одночасно знижувався податок на прибуток за процентами від строкових депозитів.

З нашої точки зору, доцільно було б диференціювати ставки податку на прибуток комерційних банків залежно від напрямів використання кредитних ресурсів: понижені – при довгостроковому розміщенні ресурсів у кредитне забезпечення високотехнологічних проектів й підвищені – при вкладанні ресурсів у високоприбуткові операції на різних сегментах фінансового ринку.

По-третє, фінансова звітність і стандарти бухгалтерського обліку не тільки в банківській системі, але і в інших секторах економіки повинні наблизитися до міжнародних правил. Прозорість операцій і результатів господарської діяльності повинна бути взаємною. Достовірність інформації, отриманих банком від суб'єктів підприємницької діяльності, є запорукою нижчого рівня ризиків довгострокового вкладення коштів при кредитуванні.

По-четверте, потрібно змінити правила вимог боргу за банківськими позичками. На жаль, інститут застави поки ще не став дієвим механізмом виконання зобов'язань. Так, тут йдеться про зміну правил роботи із заставою при банкрутстві підприємств. Інтересам банків-кредиторів відповідає б і зміна правил вимоги застави при звичайному невиконанні зобов'язань, коли не йдеться про банкрутство. Наприклад, задоволення вимог банку-кредитора за рахунок предмету застави повинно бути спрощено. Можливо, не завжди вимагається проведення відкритих торгів, адже самі торги займають тривалий час. Часто банк може бути зацікавленим, щоб перетворити предмет застави у свою власність, і цьому не повинно бути законодавчих обмежень.

Створення належної інфраструктури кредитного ринку з метою забезпечення дієвого механізму захисту прав кредиторів може бути тим визначальним моментом, котрий дозволить удосконалити кредитні взаємини комерційних банків та суб'єктів підприємницької діяльності (рис. 1).

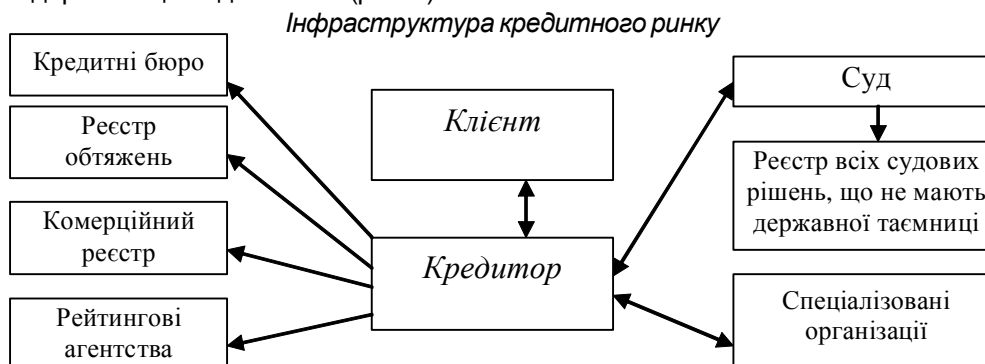

Рис. 1. Модель побудови інфраструктури кредитного ринку

Так, до інфраструктури кредитного ринку можна віднести відповідні складові, котрі в організації механізму кредитного забезпечення підприємницької діяльності будуть виконувати певні функції, а саме:

1. Комерційний (господарський) реєстр представляє собою розширений реєстр суб'єктів підприємницької діяльності, в якому окрім інформації про самого суб'єкта зберігається інформація про всіх посадових осіб, котрі володіють правом заключення (підпису) певних документів та договорів. Сторона ні при яких обставинах не має право оскаржувати дійсність договорів на основі відсутності повноважень, якщо інформація про повноваження знаходилась в комерційному реєстрі на день заключення договору.

2. Кредитні бюро акумулюють інформацію про кредитну історію фізичних та юридичних осіб. Включають в себе тільки загальну інформацію про потенційних позичальників та історію його взаємовідносин з кредитними установами (без вказання сум та іншої фінансової інформації, котра може бути використана і у фіскальних цілях). Необхідно зазначити, що нині в Україні діє три кредитних бюро: ЗАТ «Міжнародне бюро кредитних історій» (засновники – АКБ «ТАС – Комерцбанк», ЗАТ «ТАС – Інвестбанк», ЗАТ «Страхова компанія «ТАС», ЗАТ «Страхова група «ТАС», Creditinfo Group (Ісландія) і Національна асоціація кредитних спілок України (НАКСУ), ТОВ «Українське бюро кредитних історій» (засновники – Приватбанк та компанія Bigoptima), а також ТОВ «Перше всеукраїнське бюро кредитних історій» [4, 33]. Відповідно до статті 3 Закону України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» бюро кредитних історій – це юридична особа, виключною діяльністю котрої є збір, зберігання, використання інформації, яка становить кредитну історію [5].

3. Рейтингові агентства проводять розрахунок та присвоєння кредитного рейтингу підприємств на основі аналізу сукупності фінансових показників та оцінки якості управління. У розвинутих країнах практикуються кредитні рейтинги емітента, емісії та позичальника. Присвоюється по ініціативі підприємства або самого агентства на основі публічної інформації.

4. В реєстр судових рішень вносяться повні тексти всіх судових рішень, визначень та інших документів по справах, які знаходились на розгляді в судах, починаючи із судів регіонального рівня. Реєстр виконує інформаційну функцію, дозволяючи юристам більш достовірно оцінювати ризики, пов'язані із вирішенням певних категорій спорів, опираючись на судову практику.

5. Реєстр обтяжень – реєстр, призначений для ведення уніфікованої системи записів про права на майно, про угоди із ним, а також про обмеження (обтяження) цих прав. Обтяження – право особи (не власника) на майно, яке обмежує або забороняє власнику розпоряджатися або користуватися своїм майном.

6. Спеціалізовані організації – комерційні структури, законодавчо наділені правом реалізації заставленого майна за рішенням суду або без такого, якщо це було передбачено договором забезпечення.

З цього приводу, для зниження ризиковості кредитних операцій необхідно створити ефективну систему захисту прав кредитора. Потрібно законодавчо запровадити цивілізовані механізми забезпечення вимог кредиторів, а саме: ввести практику позасудового рішення спорів; створити умови для швидкого відчуження

майна, що знаходиться в заставі; створити прозору та чітку систему черговості пріоритетів кредиторів при задоволенні їх вимог за рахунок реалізації майна боржників; ввести поряд із заставою інші види забезпечення обтяжень; відмінити обов'язковість оцінки предметів застави, залишивши право вибору за сторонами кредитної угоди; зняти мораторій на реалізацію забезпечення при банкрутстві боржника; не допускати практики визнання за формальною ознакою недійсним кредитного договору.

Отже, створення відповідної інфраструктури кредитного ринку та його правового поля, на нашу думку, з одного боку – дозволить підвищити ефективність банківської діяльності та сприятиме покращанню кредитних взаємин комерційних банків та суб'єктів підприємницької діяльності – з іншого.

Таким чином, окреслені вище макроекономічні аспекти функціонування банків є вагомим підтвердженням того, що нині стратегія розвитку банківської системи повинна орієнтуватись, перш за все, на посилення взаємодії із реальним сектором, оскільки саме за таких обставин, становлення якісно нового рівня кредитних взаємин є необхідною умовою підвищення конкурентоспроможності комерційних банків в умовах перехідної економіки. Безперечно, що окреслена у даному дослідженні проблематика потребує *подальших розвідок у напрямку* напрацювання наукових доробок та практичних заходів щодо удосконалення банківської діяльності саме з метою стимулювання економічного зростання в Україні.

Література

1. Бюлетень НБУ. – 2008. – № 2. – 166 с.
2. Бюлетень НБУ. – 2007. – № 2. – 189 с.
3. www.ukrstat.gov.ua – сайт Державного комітету статистики України.
4. Карманов Є. «Бюро кредитних історій: ремонт відносин чи повна реконструкція» / Вісник НБУ. – № 11. – 2006. – С. 32–35.
5. Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» № 2704 – IV від 23.06.2005 р. – www.zakon.rada.gov.ua.

Редакція отримала матеріал 21 березня 2008 р.